

Gdańsk 25.10.2023

Dr hab. Maciej Nyka prof. UG
Katedra Prawa Gospodarczego Publicznego i Ochrony Środowiska
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Gdański

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Natalii Tucholskiej pt.: „Zasady odpowiedzialności w prawie atomowym”, przygotowanej pod kierunkiem Prof. Dr hab. Janiny Ciechanowicz-McLean.

I. Podstawa prawna sporządzenia recenzji

Podstawą sporządzenia niniejszej recenzji jest uchwała Rady Naukowej Dyscypliny Nauki prawne z dnia 26 czerwca 2023 powołująca mnie na stanowisko członka komisji doktorskiej oraz powierzająca mi funkcję recenzenta w tym przewodzie. Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska Pani Natalii Tucholskiej pt.: „Zasady odpowiedzialności w prawie atomowym”.

II. Kryteria oceny

Zgodnie z art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce dnia 20 lipca 2018r. (Dz. U. z 2022r. poz 574)

1. Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

2. Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne.

3. Rozprawę doktorską może stanowić praca pisemna, w tym monografia naukowa, zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych, praca projektowa, konstrukcyjna, technologiczna, wdrożeniowa lub artystyczna, a także samodzielna i wyodrębniona część pracy zbiorowej.

4. Do rozprawy doktorskiej dołącza się streszczenie w języku angielskim, a do rozprawy doktorskiej przygotowanej w języku obcym również streszczenie w języku polskim. W przypadku gdy rozprawa doktorska nie jest pracą pisemną, dołącza się opis w językach polskim i angielskim.

Mając na uwadze powyższe, przy ocenie rozprawy doktorskiej Pani Natalii Tucholskiej jako podstawę oceny przyjęto następujące kryteria: a) wybór i znaczenie podjętej tematyki; b) poprawność formułowania celów badawczych; c) zastosowane metody badawcze; d) wykorzystane źródła prawa; e) strukturę i treść merytoryczną dysertacji; f) stronę formalną rozprawy.

III. Wybór i znaczenie podjętej tematyki

Wielkość populacji, ukształtowanie terenu, położenie geograficzne, struktura przemysłu, konieczność walki ze zmianami klimatu, a także szereg innych argumentów jednoznacznie wskazują, że w najbliższych dekadach polityka energetyczna Polski będzie musiała przejść transformację, której jednym elementem będzie wprowadzenie do tzw. mixu energetycznego energii jądrowej. Będzie ona mogła stopniowo zastępować energetykę opartą na węglu dając jednocześnie element stabilności i równowagi systemowi, który w coraz większym stopniu bazuje na energii odnawialnej. W efekcie rozwój energetyki jądrowej w Polsce jest ściśle skorelowany z potrzebą dostępu do stałego, nie uzależnionego od wiatru, czy nasłonecznienia źródła niskoemisyjnej/bezemisyjnej energii. Założenia

te zostały ujęte w Polityce Energetycznej Polski do roku 2040, która przewiduje budowę kilku bloków energetycznych opierających się właśnie na energii z atomu. Rozwój technologii, a w szczególności wynalezienie tzw „Małych reaktorów modułowych SMR” spowodowało, że niektóre gałęzie przemysłu w Polsce, w szczególności te najbardziej energochłonne poważnie rozważają możliwość budowy takich reaktorów na potrzeby, niektórych, większych zakładów przemysłowych. Wszystko to zbliża nas w sposób nieunikniony do sytuacji w której a terenie Polski funkcjonować będzie równocześnie kilka a może nawet kilkanaście reaktorów atomowych. Z tej perspektywy rozważania dotyczące odpowiedzialności związanej z funkcjonowaniem obiektów jądrowych zlokalizowanych na terytorium Polski lub wokół granic naszego kraju stają się nadzwyczaj aktualne.

Oprócz przywołanej powyżej praktycznej wartości badań nad problematyką szkody jądrowej, nie sposób nie zauważyć, że jest to także bardzo ciekawy problem z punktu widzenia teoretycznego. Badania przeprowadzone przez Autorkę dotyczą bowiem odpowiedzialności zarówno z perspektywy prawa krajowego jak i międzynarodowego. Sama odpowiedzialność za szkodę jądrową, mająca charakter odpowiedzialności absolutnej, realizowanej na zasadach opierających się na ryzyku łączy koncepcyjnie odpowiedzialność za szkodę jądrową z innymi podobnymi reżimami, jak chociażby reżimem odpowiedzialności za szkodę kosmiczną. Atrakcyjności i wagi rozważaniom teoretycznym na tle tej problematyki dodaje także fakt, że jak do tej pory próby realizacji odpowiedzialności za szkody jądrowe nie były podejmowane zbyt często, a istniejący system prawa międzynarodowego, nie zdał egzaminu w przypadku najbardziej doniosłego jak do tej pory wypadku w Czarnobylu.

Wybór przedmiotowej tematyki pracy należy zatem ocenić pozytywnie. Jest to z pewnością materia, która będąc atrakcyjna ze względów praktycznych jednocześnie zachowuje duże pole do popisu jeśli chodzi o stosowanie ujęć teoretycznych. Tym samym jej ujęcie w pracy dyplomowej w opinii recenzenta może spokojnie być tematem badań na stopień doktora nauk prawnych.

IV. Poprawność formułowania celów badawczych

Cele badawcze analizowanej pracy doktorskiej koncentrują się na ustaleniu ram odpowiedzialności na gruncie prawa atomowego (krajowego i międzynarodowego). Założenie to jest samo w sobie ambitne, gdyż Autorka musi podjąć się analizy instytucji odpowiedzialności na gruncie prawa krajowego, jak i na gruncie prawa międzynarodowego, a więc w ramach dwóch istotnie różniących się między sobą systemów prawnych. Co więcej, jak deklaruje to we wstępie do swojej pracy Autorka stara się także zidentyfikować oraz sklasyfikować zasady rządzące tą odpowiedzialnością. Tak wyznaczony obszar badawczy umiejscawia problematykę ocenianej pracy nie tylko w obszarze prawa krajowego i międzynarodowego, ale także pomiędzy różnymi gałęziami prawa, gdyż dotyczy prawnej regulacji działalności gospodarczej, prawnej ochrony środowiska, prawa cywilnego w szczególności w obszarze zobowiązań.

Jak zauważa sama Autorka brak jest orzecznictwa, które mogło by wskazywać sposób interpretacji niedostatecznie precyzyjnych norm prawa krajowego jak i międzynarodowego. Bez wątplenia mamy za to w wybranym obszarze badawczym bardzo istotne wartości podlegające ochronie – z jednej strony życie, zdrowie ludzkie i ochrona środowiska, z drugiej strony konieczność (wynikająca także z przywołanych powyżej wartości) zagwarantowania warunków do prowadzenia i rozwoju działalności gospodarczej i badawczej w obszarze wykorzystywania energii atomowej do celów energetyki.

W świetle przedstawionych powyżej założeń dobrze należy ocenić poprawność formułowania celów badawczych. Cele te są rzeczywiste, jasno i precyzyjnie określone a także, co nie sposób pominąć, bardzo ambitne, zwłaszcza jeżeli mają być we właściwy sposób zrealizowane.

V. Zastosowane metody badawcze

Przygotowany w sposób przemyślany wstęp do analizowanej pracy doktorskiej wylicza i uzasadnia dobór metod badawczych wykorzystywanych w pracy. Autorka wskazuje na zasadę formalno-dogmatyczną jako na podstawową metodę badawczą wykorzystywaną w pracy. Trudno,

żeby było inaczej w pracy z prawa, gdzie podstawowym narzędziem jest analiza tekstów prawnych. Oprócz niej Autorka deklaruje także wykorzystanie metody prawnoporównawczej, co znowu jest słuszne i niezbędne w pracy w której dokonuje się próby wyindukowania z krajowych i międzynarodowego porządku prawnego pewnych zasad, następnie zasady te się szereguje, wyznacza zasady dominujące, jak robi to Autorka w pracy i ocenia. Oprócz tego Autorka deklaruje wykorzystanie w pracy także metod analizy, aksjologicznej oraz historycznoprawnej. W istocie w pracy można ostrzec także inne metody. F. Lonchamps stwierdza, że „w dawnych systemach prawa myśl badawcza, ówczesna doktryna, nie tylko brała udział w tworzeniu i egzekwowaniu prawa, ale wręcz tkwiła w nich, była tym pomostem, na którym doświadczenie łączyło się z intuicją twórczą - tkwiła tak mocno, że dopiero po stuleciach zaczęła sobie uświadamiać swą odrębność od życia prawnego, odrębność swoich celów od celów praktyki prawa” (F. Lonchamps, Z problemów poznania prawa, Wrocław 1968, s.7-8). F. Lonchamps dostrzega, zatem aspekt łączenia doświadczenia z intuicją twórczą, od których często niepotrzebnie odchodzimy. Wydaje się, że właśnie z takim zjawiskiem mamy do czynienia w pracy Doktorantki. Może nie do końca świadomie, ale wprawnie wykracza metodologicznie poza deklarowane przez siebie ramy. W szczególności nie sposób pominąć syntezy jaką dokonuje Autorka tworząc katalogi zasad a także dokonując prac porządkujących i hierarchizujących zidentyfikowane przez siebie zasady. Warto to podkreślić, gdyż wskazana przez Autorkę metoda analizy jest metodą oczywista, tylko niekiedy zasługującą na jej odnotowanie, natomiast jeżeli na podstawie analizy autor jest w stanie dokonać interesujących syntez, to można pokusić się nawet o stwierdzenie, że taka praca ma charakter teorii twórczy, wyznacza nowe horyzonty badawcze, może być punktem odniesienia dla dalszych badań. W ocenie recenzenta tak jest właśnie w przypadku analizowanej pracy. W pracy dostrzec można także fragmenty wskazujące na wykorzystanie socjologicznej i ekonomicznej analizy prawa, niezbędnej do badania zjawisk w ramach interakcji środowisko, gospodarka, prawo (J. Stelmach, B. Brożek, W. Załuski, Dziesięć wykładów o ekonomii prawa, Warszawa 2007, s. 26). Społeczna i ekonomiczna analiza prawa stosowana jest szczególnie chętnie w tych obszarach badanych przez Autorkę, w których następuje konieczność ważenia konkurujących ze sobą wartości, czego efektem ma być zwiększenie funkcji

użyteczności społecznej (A. Bator, Instrumentalizacja jako założenie ekonomicznej analizy prawa, [w:] Analiza ekonomiczna w zastosowaniach prawniczych, J. Stelmach, M. Saniewicka (red.), Warszawa 2007, s. 31.; T. Wasilewski Stosunek Wzajemny. Porządek międzynarodowy, prawo międzynarodowe, europejskie prawo wspólnotowe, prawo krajowe. op. cit. s. 200 i nast.).

Pod względem metodologicznym praca nie budzi większych zastrzeżeń. Wielość stosowanych metod badawczych, wprawa z jaką Autorka się nimi posługuje dają czytelnikowi pracy doktorskiej wrażenie obcowania z pracą przygotowaną przez dojrzałego i świadomego badacza, który może przez skromność, lub po to aby nie prowokować kontrowersji nie wspomina o wykorzystywaniu przez siebie niektórych z wspomnianych przeze mnie metod badawczych.

VI. Wykorzystane źródła

W doktoracie Autorka posłużyła się obszernym wyborem źródeł. Został on bardzo skrupulatnie wyeksponowany i uszeregowany w spisach na końcu doktoratu. Ponad trzysta pozycji bibliograficznych uzupełnianych jest bardzo satysfakcjonującym wyborem aktów prawa międzynarodowego i unijnego, stosownym orzecznictwem, i sporadycznie wykorzystywanymi źródłami internetowymi. Całość wskazuje na naprawdę rzetelną pracę na źródłach. Tyle oceny ilościowej. Jeśli chodzi o analizę jakościową, to także tutaj trzeba pochwalić Autorkę. Wybór aktów prawnych wskazuje na dobrą orientację w źródłach prawa regulującego zagadnienia odpowiedzialności w prawie atomowym. Pozycje literaturowe... jako recenzent pozwolę sobie na uwagę osobistą: spis bibliograficzny jest tak dobrze przygotowany, że do ideału brakuje tylko wyodrębnienia monografii i artykułów – jest to naprawdę uwaga mająca poprawić coś bardzo dobrego i gdyby w pracy ten element nie był tak dobrze przez Autorkę wykonany, nie zawaham się nazwać go „wycyzelowany” to bym na to nie zwrócił uwagi. Pozycje literaturowe prezentują reprezentatywny wybór zagadnień. Można by je pewnie uzupełnić o niektóre klasyczne źródła (i autorów) przykładowo w obszarze teorii i filozofii prawa (pozwolę sobie nawiązać to tego elementu w punkcie oceny merytorycznej pracy).

Praca cechuje się dużą liczbą przypisów. Nie są one nadmiernie rozbudowane treściwo, przez co nie przejmują informacyjnych funkcji tekstu głównego. Autorka wielokrotnie odnosi się do wybranych źródeł, co wskazuje na prawidłową i wnikliwą ich analizę. Warto także wskazać, że pomimo obszernego katalogu źródeł bibliograficznych zastosowanych w doktoracie Autorka dokonywać musiała ich pewnej selekcji. Nie są to bowiem źródła przypadkowe, pozyskane w wyniku wykorzystania prostych narzędzi wyszukiwarek internetowych, ale faktycznie reprezentatywne teksty obrazujące stan wybranych obszarów nauki.

VII. Struktura i treść merytoryczna dysertacji

Praca składa się z czterech rozdziałów, rozpoczyna ją wstęp a kończy zakończenie. Rozdziały dzielą się na podrozdziały, natomiast nie są podzielone już na niższe jednostki systematyczne. Czyni to strukturę przejrzystą, logiczną i niezbyt rozbudowaną. Z drugiej strony nie sposób odmówić analizie poszczególnych problemów ujmowanych w tych rozdziałach kompletności. Oznacza to, że ta wstrzeźliwość w tworzeniu struktury pracy nie wynika z ograniczonego charakteru analizy. Każdy rozdział kończy się kilkustronicowym podsumowaniem, gdzie powtarzane są wnioski płynące z badań w nim zaprezentowanych. Strukturę pracy oceniam bardzo dobrze, z drobną uwagą, że zazwyczaj w pracach tego typu nieco bardziej się rozbudowuje, co ułatwia czytelnikom poruszanie się po tekście. Warto także wskazać, że niekiedy akapity w tekście są krótkie, zawierają 4 linijki, jedno, dwa zdania – to za mało, żeby oddać odrębną myśl w dyskusji, a do tego sprowadza się funkcja akapitu.

We wstępie Autorka w sposób obszerny przeprowadza analizę zagadnień metodologicznych. Wśród nich znaleźć możemy uzasadnienie wyboru tematu, określenie celów pracy, omówienie zagadnień badawczych itd. W tym zakresie wstęp spełnia doskonale swoją rolę, wprowadzając czytelnika w analizowaną problematykę a także wskazując problem badawczy oraz ujęcia i metody wykorzystywane przy jego analizie.

W rozdziale pierwszym Autorka rozpoczyna rozważania od refleksji nad problematyką odpowiedzialności prawnej in genere. Za kluczową w tym zakresie przyjmując definicję W. Langa (s.13). W rozdziale tym Autorka także dokonuje charakterystyki podziałów odpowiedzialności, wskazuje na jej różnorodne rodzaje, formy itd. Wskazuje także na odpowiedzialność w podstawowych gałęziach prawa jednocześnie gro uwagi poświęcając w tym obszarze odpowiedzialności cywilnej (s.46 i nast.) co uzasadnione jest tym, że odpowiedzialność w prawie atomowym ma charakter przede wszystkim odpowiedzialności cywilnej, rozumianej jako odpowiedzialności za wyrządzenie szkody (s. 57), na co wskazywać będzie chociażby art. 100 ustawy prawo atomowe. W następnym rozdziale Autorka omawia szczególnie charakter odpowiedzialności w prawie atomowym. Wychodzi od zagadnień historycznych, wskazując na historyczne aspekty rozwoju energetyki jądrowej oraz militarnych zastosowań atomu. Następnie wskazuje na konflikt wartości obecny w rozwoju energetyki atomowej. Wartości związane z bezpieczeństwem energetycznym są konfrontowane z wartościami powiązаныmi z racjami środowiskowymi. Paradoksalnie inwestycje w energię atomową mające podnieść bezpieczeństwo energetyczne są zdaniem większości badaczy także inwestycjami proekologicznymi. Jedynymi wyjątkami wskazującymi na istnienie takiego konfliktu jest ryzyko awarii i skażenia jądrowego, oraz problem postępowania z odpadami nuklearnymi. W następnej kolejności rozdział ten odnosi się źródeł oraz pojęcia odpowiedzialności w prawie atomowym. Jak słusznie zauważa Autorka, to ostatnie pojęcie rozpatrywane może być w kontekście prawa atomowego na płaszczyźnie prawa międzynarodowego i prawa krajowego, przede wszystkim cywilnego (s.95). W rozdziale tym Autor odnosi się do zagadnień odpowiedzialności w prawie atomowym, w tym także odnosi się do militarnych zastosowań atomu. Z tego też względu dziwi fakt braku ujęcia w analizie opinii doradczej MTS o legalności groźby lub użycia broni jądrowej z 1996 roku. Opinia ta zawiera istotne treści także w odniesieniu do zasad do których odnosi się Autorka w następnych rozdziałach.

W następnym rozdziale Autorka podejmuje próbę identyfikacji dominujących zasad odpowiedzialności publicznej w prawie atomowym. Za Cieślakiem wyodrębnia zasady dominujące i zasady uzupełniające, nakładając ten dualistyczny podział na zasady prawa atomowego (s. 124).

Początek rozdziału poświęcony został zasadom „w ogóle”. Dokonując tych rozważań teoretycznoprawnych korzysta w zasadzie wyłącznie z dorobku doktryny polskiej. Nie mając nic przeciwko dorobkowi intelektualnemu polskiej doktryny, warto było by pewnie uzupełnić ją o rozważania czołowych światowych umysłów w tym zakresie, jak chociażby Rowlsa, czy Dworkina, szczególnie, jeśli ambicją Autorki jest ująć w rozważaniach zawartych w rozprawie także uwarunkowania międzynarodowe. W dalszej części tego rozdziału Autor analizuje kolejno zasadę odpowiedzialności niemalże absolutnej, zasadę odpowiedzialności za szkodę jądrową, zasadę wystąpienia związku przyczynowego i zasadę odpowiedzialności pieniężnej. W ostatnim rozdziale Autorka dokonuje analizy tzw zasad uzupełniających, którym nadaje rolę swoistych wyjątków od zasad dominujących. W tym kontekście wymieniane są zasady: zasada uwzględnienia tzw. ciężkich przypadków (hard case) – tłumaczenie zastanawiające bo w literaturze tłumaczy się hard cases jako „trudne” a nie „ciężkie” przypadki (tak np. Z. Zajadło Fascynujące ścieżki filozofii prawa Warszawa 2008 str. 7). W zakończeniu Autorka dokonuje podsumowania pracy. Nie ukrywam, że oczekiwałbym bardziej koncentrację na wnioskach płynących z faktu identyfikacji i uszeregowania zasad prawa atomowego, wraz z ich podziałem na dominujące i uzupełniające. Niestety sporą część zakończenia stanowi streszczenie rozdziałów pracy, co jest w znacznym stopniu rozczarowujące. Pewną namiastkę podsumowania stanowi wymieniane w punktach jednozdaniowe refleksje z podziałem na treść poszczególnych rozdziałów. Niestety ta część odbiega poziomem od obiektywnie utrzymanych na wysokim poziomie merytorycznym i koncepcyjnym pozostałych części pracy.

VIII. Strona formalna rozprawy.

Od strony formalnej praca w przeważającej części prezentuje wysoki poziom. Praca napisana jest dobrym językiem prawniczym. Występuje w niej mała liczba błędów literowych, czy gramatycznych. Satysfakcję przynosi także analiza warstwy edycyjnej opracowania. Jedyna uwaga w tym zakresie dotyczy braku wyrównywania (justowania) tekstu na stronie. Wydaje się jakby

niektóre linijki tekstu „żyły własnym życiem” w stosunku do pozostałych. Są to jednak drobne wady, nad którymi można przejść do porządku.

IX. Konkluzja

Rozprawę doktorską Pani mgr Natalii Tucholskiej pt.: „Zasady odpowiedzialności w prawie atomowym”, przygotowanej pod kierunkiem Prof. Dr hab. Janiny Ciechanowicz-McLean oceniam bardzo wysoko. Stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i potwierdza ona wiedzę Autorki w krajowym i międzynarodowym prawie atomowym. Poziom rozprawy potwierdza umiejętność Pani Natalii Tucholskiej do prowadzenia pracy naukowej. Rozprawa w pełni spełnia wymogi rozprawy doktorskiej określone w art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce dnia 20 lipca 2018r. (Dz. U. z 2022r. poz 574). Tym samym w mojej opinii może stanowić podstawę do ubiegania się przez Panią mgr Natalię Tucholską o nadanie stopnia naukowego doktora. W pełni uzasadnione będzie tym samym dopuszczenie Pani Tucholskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

KIEROWNIK KATEDRY
Prawa Gospodarczego Publicznego
i Ochrony Środowiska
Maciej Nyka
dr hab. Maciej Nyka
profesor Uniwersytetu Gdańskiego